

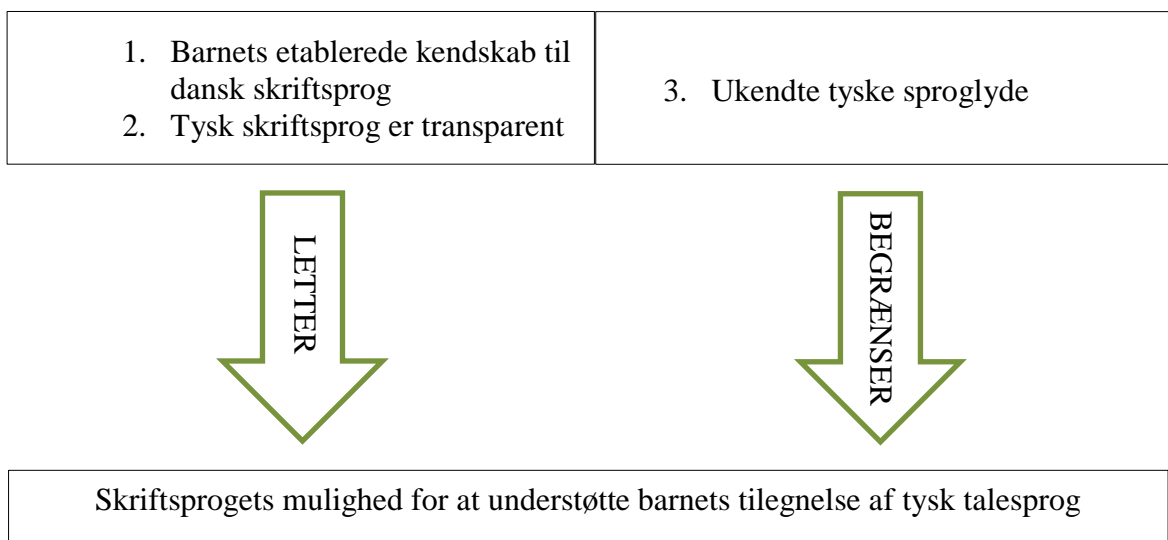
Skriftsprogets rolle i den tidlige undervisning i tysk

Stine Fuglsang Engmose

Denne artikel præsenterer overvejelser om skriftsprogets rolle i den tidlige tyskundervisning.

Barnets kendskab til dansk skriftsprog, karakteristika ved tysk skriftsprog og ukendte sproglyde er tre vilkår, som kan påvirke skriftsprogets mulighed for umiddelbart at støtte sprogtilegnelsen.

Der er mange fordele ved at mestre skriftsproget. Som læser og skriver er det muligt at kommunikere med andre sprogbrugere via skriften. Læsning er samtidig en rig kilde til udvikling af ordforråd. Og skriften kan, for læseren, understøtte hukommelse for nyligt tilegnede ords udtale. Det er derfor naturligt, at undervisningen i tysk skal lede hen mod at lære børnene skriftsproget. Men hvilken rolle skal skriftsproget spille i den tidlige undervisning i tysk, hvor det primære formål er at tilegne sig talesprog? Denne artikel besvarer spørgsmålet med udgangspunkt i en beskrivelse af tre vilkår (se figur 1), som alle påvirker skriftsprogets potentiale for at støtte sprogtilegnelsen.

Figur 1. Tre vilkår, som påvirker skriftsprogets potentiale for at støtte sprogtilegnelsen

Barnets etablerede kendskab til dansk skriftsprog

Børnenes skriftsproglige kompetencer på dansk har betydning for hvor meget tid, læreren skal bruge på at undervise direkte i bogstav-lydforbindelser og fonologisk opmærksomhed. De fleste danske børn mestrer ved starten af 5. klasse det danske skriftsprog med stor sikkerhed. Med mindre

de er ordblinde eller er i læsevanskeligheder af andre årsager, kan de læse og stave rigtig mange ord. De har forstået, at talesproget repræsenteres på fonemniveau af bogstaver, de kender mere komplekse sammenhænge mellem bogstav og lyd som fx ng = [ŋ] eller ig = [i], betingede udtaler fx finalt e udtales [ə], og har viden om sprogets morfologiske struktur og ordspecifikke stavemåder. Nogle af disse færdigheder er generelle som fx kendskab til bogstavernes form, forståelse for at bogstaver repræsenterer lyd, og at nogle lyde repræsenteres af bogstavfølger. Andre færdigheder, som fx forbindelserne mellem sproglyde og bogstaver, er mere sprogspecifikke. Børnene kan inddrage deres generelle viden om skriftsproget, når de tilegner sig et nyt. Derfor kan læreren, som introducerer skriftsproget i tysk, trække på allerede eksisterende viden og nøjes med at undervise børnene i de sprogspecifikke sammenhænge mellem bogstav og lyd. Mange bogstaver repræsenterer dog sammenlignelige sproglyde på dansk og tysk. Børnene kan derfor umiddelbart bruge disse bogstaver til at understøtte deres hukommelse for ordenes udtale.

Tysk skriftsprog er en transparent ortografi

Det tyske skriftsprog er kendetegnet ved at være en rimelig transparent ortografi. I sammenligning med dansk er forholdet mellem sproglyd og bogstav i mange tilfælde tættere på 1:1. Det betyder, at der er færre komplekse sammenhænge mellem bogstav og sproglyde. Hvis formålet med undervisningen er at udvikle elevernes ordlæsningsfærdighed, så kræver det mindre undervisningsindsats at lære børnene de sprogspecifikke sammenhænge mellem bogstav og lyd i tysk end i engelsk- og franskundervisningen. Børnene vil simpelthen kunne lære at læse med mindre indsats end i dybe ortografier. Egentlig læseundervisning i tysk vil starte med de simple forbindelser og gradvist introducere mere komplekse. Fordi rigtig mange ord på tysk har simple forbindelser mellem bogstav og lyd, er der mulighed for, at det ordforråd, som et særligt tema lægger op til, kan indeholde mange af denne type ord. Det taler for, at den direkte undervisning i skriftsproget godt kan introduceres sideløbende med, at børnene opbygger deres tyske ordforråd. Uden undervisning kan barnet dog ikke bruge de forbindelser mellem bogstav og sproglyd, som er ukendt fra dansk, men som er særlige for tysk, til at understøtte hukommelsen for ordenes udtale eller dele af ordenes udtale.

Ukendte tyske sproglyde

Ortografien understøtter ikke børns tilegnelse af sproglyde, som de ikke kender og kan skelne mellem i talesproget. Sproglyde, som er ukendte for børnene i deres modersmål, skal tilegnes før at forbindelsen mellem et bogstav og sproglyden som fx [ç] i *ich* er meningsfuld. Det samme gælder

forskelle mellem sproglyde, som ikke er betydningsadskillende i modersmålet, men er det i tysk, som fx skelnen mellem stemt og ustemt 's' i *Hase* og *Haus*. Før barnet kan skelne stemt og ustemt s-lyd, kan de ikke meningsfuldt forbinde stemt s-lyd til placeringen af 's' i *Hase* og ustemt til placeringen 's' i *Haus*. Derfor bliver forskellen mellem de to placeringer af 's' i ordet ikke en støtte for barnets hukommelse for ordets udtale. Børnene må gennem undervisning baseret på talesproget lære at identificere de nye sproglyde (von Holst-Pedersen, 2018), og børnene skal derefter have undervisning i de nye sproglydes forbindelse til bogstaver.

Hvornår og hvordan kan skriften understøtte sprogtilægnelsen i den tidlige tyskundervisning?

Fordi børnene fra starten af tyskundervisningen er sikre i dansk skriftsprog, så kan den generelle viden om skriftsproget udnyttes, og tysk skriftsprog kan inddrages med en betydelig mindre arbejdsindsats end det fx er tilfældet ved den tidlige sprogstart i engelsk, hvor børnene ikke kender til skriftsprogets generelle karakteristika fra danskundervisningen. Børnene kan derfor umiddelbart bruge bogstaverne til at understøtte deres hukommelse for ordenes udtale, når de repræsenterer sammenlignelige sproglyde på dansk og tysk. Det er tilfældet for flere bogstav-lydforbindelserne (se tabel 1).

Bogst	A	B	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	NG	O	P	R	T	U	W
Fone	/a/	/b/	/d/	/e ε/	/f/	/g/	/h/	/i/	/j/	/k/	/l/	/m/	/n/	/ŋ/	/o/	/p/	/r/	/t/	/u/	/v/
Ord	<i>affe</i>	<i>bus</i>	<i>dumm</i>	<i>ewig engel</i>	<i>fahrt</i>	<i>geld</i>	<i>hut</i>	<i>idee</i>	<i>jahr</i>	<i>kuh</i>	<i>lose</i>	<i>Maus</i>	<i>nur</i>	<i>lang</i>	<i>oder</i>	<i>pilz</i>	<i>rot</i>	<i>toll</i>	<i>uhr</i>	<i>was</i>

Tabel 1. Eksempler på bogstav-lydforbindelser med sammenlignelige sproglyde på dansk og tysk.

Flere af bogstaverne kan dog også forbindes til andre sproglyde fx 'o' /ɔ/ i fx *ost* eller 'u' som /ʊ/ i fx *und*. Disse og andre nye bogstav-lydforbindelser kræver undervisning, førend de kan understøtte barnets hukommelse for ordets udtale.

I det omfang der arbejdes med ord i undervisningen, hvor der er tale om sammenlignelige sproglyde på dansk og tysk, kan skriften være til stor støtte for hukommelsen. Det bør imidlertid aldrig blive en begrænsning i valg af ord og udtryk, som eleverne arbejder med i undervisningen. Uanset om ordet kun har nogle forbindelser mellem sproglyd og bogstav, som barnet kender fra dansk, så kan

fx flashcards med ord hjælpe hukommelsen for nogle af ordets lyde. Fx kan barnets hukommelse for de første lyde i ordet *Buch* understøttes af at have ordet nedskrevet på et flashcard, fordi netop 'b' og 'u' repræsenterer sammenlignelige sproglyde på dansk og tysk.

Skriftsproget kan således inddrages før børnene har fået direkte undervisning i de forbindelser mellem bogstav og lyd, som er særlige for tysk, og førend deres mundtlige ordforråd rummer ord med regelmæssige stavemåder. I så fald inddrages skriften med andre formål end egentlig læseundervisning. Det kunne som sagt være at støtte børnenes hukommelse for ordets første lyd, eller gøre dem bekendt med det tyske sprogs ydre form fx hvilke bogstaver, der må stå efter hinanden, eller at give dem enkelte ordbilleder af hyppige ord.

I projektet *Tidligere Sprogstart – Ny begynderdidaktik med fokus på flersprogethed* er der opstillet en række praksisanbefalinger, bl.a. i forhold til skriftsproget. Det fremgår her følgende:

- a) Inddrag fra start alle færdigheder – også at læse
- b) Inddrag fra start alle færdigheder – også at skrive

Med hensyn til a) ville det være mere præcist med følgende formuleringer:

- A1) Lad børnene se skriften fra start, så de kan gøre sig erfaringer med den ydre form i tysk skriftsprog
- A2) Inddrag fra start ord, hvor forholdet mellem bogstav og sproglyd er sammenligneligt med dansk som støtte til hukommelsen for ordenes eller dele af ordenes udtale
- A3) Udnyt fra start, at børnene kan læse ord, hvor forbindelserne mellem bogstav og lyd er kendt fra dansk

I forhold til b) ville det være mere præcist med følgende formulering:

- B1) Inddrag fra start skriveaktiviteter med ord, hvor forholdet mellem bogstav og lyd er sammenligneligt med dansk

Til punkterne A2), A3) og B1) skal det tilføjes at mange ord vil opfylde kriterierne på grund af den relativt store lighed mellem danske og tyske sproglyde. Det væsentligste for læreren er derfor at være opmærksom på, hvilke bogstav-lydforbindelser der ikke er sammenlignelige med dansk, og hvilke sproglyde der repræsenteres af flere forskellige stavemåder. Det vil være her børnene har brug for undervisning.

Den egentlige læse- og skriveundervisning i forhold til tysk må bygge på, at børnene har tilegnet sig de nødvendige tyske sproglyde til, at nye forbindelser mellem bogstav og sproglyd kan være emnet for undervisningen. Undervisningen i nye forbindelser mellem bogstav og sproglyd skal være systematisk og direkte og skal introducere simple sproglyde før komplekse og hyppige før sjældne.

Hvis du vil vide mere:

Daryai-Hansen, P. & Albrechtsen, D. (red.) (2018). *Tidligere Sprogstart – Ny begynderdidaktik med fokus på flersprogethed*. Københavns Universitet: Konsortiet for Sprog og Fagdidaktik i folkeskolen. Hentet fra <https://tidligeresprogstart.ku.dk/publikationer>

von Holst-Petersen, J. (2018). *En god udtale er vigtig for kommunikationen!* Københavns Universitet: Konsortiet for Sprog og Fagdidaktik i folkeskolen. Hentet fra <https://tidligeresprogstart.ku.dk/publikationer>

Udarbejdet af ph.d.-studerende Stine Fuglsang Engmose i rammen af projektet "Tidligere Sprogstart – Ny begynderdidaktik med fokus på flersprogethed", Konsortiet for Sprog og Fagdidaktik i folkeskolen, støttet af A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til Almene Formaal og Københavns Kommune.